

A KISGAZDAPÁRT ÉS A BETHLEN-KORMÁNY MEGALAKULÁSA

SIPOS JÓZSEF

(Szeged, Móra Ferenc Múzeum)

Az ellenforradalom konszolidációjának második — sikeres — szakasza gróf Bethlen István miniszterelnök kinevezésével bontakozott ki. Ezért a Bethlen-kormány megalakulását, programját minden e korszakkal foglalkozó történeti szakirodalom tárgyalja.¹ Mégsem ismerjük pontosan Bethlen hatalomra kerülésének körülményeit, a kormányalakítással kapcsolatos tárgyalásokat és a pártok állásfoglalásait, amelyek pedig befolyásolták az új miniszterelnök programját. Ezúttal e kérdéseket vizsgálom. Elsősorban a Keresztény Kisgazda- és Földművespárt (továbbiakban — Kisgazdapárt) politikai-taktikai lépéseit, követeléseit és azok Bethlen programjában való tükröződését.

ELŐZMÉNYEK

Mint ismeretes, 1921 március végén IV. Károly volt osztrák császár és magyar király kísérletet tett a hatalom visszaszerzésére, amely azonban a bel- és külpolitikai erőviszonyok következtében sikertelenül végződött.² Ennek belpolitikai következménye a szabadkirályválasztók és a legitimisták közötti ellentétek kiéleződése volt, ami a Teleki-kormány válságba kerülését eredményezte. A restaurációs kísérlet meghúzásában jelentős szerepet vállaló Kisgazdapárt — az antanthatalmak tiltakozását is felhasználva — arra törekedett, hogy a kompromitálódott legitimistákat (a hatalom tradicionális birtokosait) kiszorítsa a hatalomból, az 1920 végétől elveszített pozícióit a kormányban visszaszerezze és legfontosabb programpontjait azzal elfogadtassa.

Lényegében ezt a célt szolgálta az is, hogy április 7-én — miután Teleki közzétette IV. Károly nemzethez intézett nyilatkozatát — a párt miniszterei, Nagyatádi Szabó István és Tomcsányi Vilmos Pál bejelentették a miniszterelnöknek, hogy „ha a kormány eddigi összeállításában maradna meg, úgy kénytelenek volnának lemondani”. Ennek következtében (Gratz Gusztáv külügyminiszter már 4-én lemondott) Teleki benyújtotta Horthynak a kormány lemondását. A kormányzó azonban a kül- és belpolitikai helyzetre való tekintettel a lemondást nem fogadta el. Kérte, hogy a kormány maradjon a helyén, és a lemondást csak akkor fogadja el, — mondotta — ha az új kabinetet egyúttal 24 órán belül ki is nevezheti.³

¹ A témát érintő marxista munkák közül az alábbiakat emelem ki: Nemes D., *Az ellenforradalom története Magyarországon. 1919—1921.* Akadémiai, 1962.; *A fasiszta rendszer kiépítése és a népnemor Magyarországon. 1921—1924.* Szerk. és a bev. tanulmányt írta: Nemes D. Szikra, 1956.; Pándi I., *Osztályok és pártok a Bethlen konszolidáció időszakában.* Bp. 1966, Kossuth, 250.

² Juhász Gy., *Magyarország külpolitikája 1919—1945.* Bp. 1969, Kossuth 374.; Pölskei F., *Horthy és hatalmi rendszere (1919—1922).* Bp. 1977, Kossuth, 222.

³ OL Minisztertanácsi jkv. 1921. ápr. 8.

Április 8-án Horthy fogadta Nagyatádi Szabót és megígérte, hogy az igazságügyi- és a földművelésügyi tárcák mellé a párt megkapja még a belügyit és a közéletmezésit, Gratz pedig kimarad az új kormányból.⁴ Ugyanakkor nyilvánosságra hozták, hogy gr. Sigray Antal Nyugatmagyarország kormánybiztosa, gr. Károlyi József Fejér megyei, gr. Cziráki József Vas megyei főispánok és báró Lehár Antal a szombathelyi katonai körlet parancsnoka — ismert legitimisták — benyújtották lemondásukat. Késmárky Dezsőt, a szombathelyi rendőrkerület vezetőjét pedig a belügyminiszter felmentette állásából.⁵ Mindezek hatására a Kiszgazdapárt — belső harcok és a Bethlennel folytatott sikertelen tárgyalások után (aki csak az egységes párt létrehozása után akarta vállalni a miniszterelnökséget) — 11-én elfogadta, hogy újból Teleki alakítson kormányt. Feltételeikben azonban megállapították, hogy a párt a szabadkirályválasztás álláspontján áll, de a kormányalakítás megkönnyítése miatt ennek megvalósítását elhalasztották. Követelték az alkotmányrevízió keretébe tartozó törvényjavaslatok sürgős megtárgyalását, mégpedig a következő sorrendben: közigazgatási, választójogi reform, a felsőház szervezetének reformja és az állami főtényezők (király és országgyűlés) egymáshoz való viszonyának rendezését. Követelték, hogy a sajtótörvény megalkotásával a sajtószabadságot állítsák helyre, sürgették a mezőgazdasági termékek szabadforgalmának bevezetését és a földbirtokreform gyors végrehajtását. Ragaszkodtak ahhoz, hogy Teleki IV. Károly kiáltványának megjelentetésével kapcsolatban magyarázkodó nyilatkozatot tegyen.⁶

Április 12-én Teleki és Andrássy elfogadták a Kiszgazdapárt feltételeit. Megállapodtak Nagyatádi Szabóval, hogy a Kiszgazdapárt és a KNEP támogatja az új Teleki-kormányt. Megegyeztek, hogy az újjáalakuló kormányban közéletmezési miniszter Mayer János, a Kiszgazdapárt elnöke lesz, a külügyminisztériumot pedig ideiglenesen Teleki fogja vezetni. A KNEP kívánságára Benárd Ágoston népjóléti és munkaügyi miniszter helyett Bernolák Nándort jelölték. Nem tudtak viszont megegyezni a belügyminiszter személyében. A Kiszgazdapárt többsége Gaál Gaszton földbirtokost, a párt egyik alelnökét szerette volna, akit Teleki — a KNEP keresztényszocialista szárnyának tiltakozása miatt — nem fogadott el. Ő dr. Kószó István jogásznak, a Kiszgazdapárt szegedi képviselőjének ajánlotta fel a belügyi tárcát. Kószó azonban — a párt liberális csoportjának követelésére — csak úgy akarta vállalni a belügyminiszterséget, ha garanciát kap a közigazgatási reform végrehajtására. Ezt pedig abban látta, hogy minden egyes pénzügyi javaslat megtárgyalása után egy közigazgatási vagy alkotmányjogi javaslatot tárgyal a nemzetgyűlés. Teleki viszont csak *a legsürgősebb pénzügyi javaslatok megtárgyalása után* tartotta lehetségesnek a közigazgatási és választójogi reformok nemzetgyűlési vitáját. Ezért a belügyi tárca betöltésére nézve nem történt döntés, azt másnapra halasztották.⁷

Miért nem tudott Teleki e kérdésben megegyezni a Kiszgazdákkal? A közigazgatási és a földbirtokreform közeljövőben történő megvalósítása és az általános, titkos választójog fenntartása ellentétben állt a magyar uralkodó osztályok érdekeivel. E követelések megvalósítása ugyanis a Kiszgazdapárt (és a mögötte álló gazdag közép- és kisparasztság) további gazdasági és politikai megerősödését, illetve hatalomból való nagyobb részesedését eredményezte volna. Ennek következménye pedig a társadalom és a közélet demokratizálódása lehetett. Kulcsfontosságú kérdésről volt tehát szó, amely az ellenforradalom konszolidációjának lényegét érintette.

⁴ Új Barázda, 1921. ápr. 9. 1.

⁵ OL Minisztertanácsi jkv. 1921. ápr. 8. és Új Nemzedék, 1921. ápr. 9. 2.

⁶ Világ, 1921. ápr. 12. 1.

⁷ Világ, 1921. ápr. 14. 1.

Az uralkodó osztályok jelentős csoportjai — a KNEP többsége, a disszidensek és a nemzetgyűlésen kívülrekedt munkapárti politikusok — úgy vélték, hogy Teleki már így is túl sok engedményt tett a Kisgazdapártnak, ezért szembefordultak vele. Ennek hatására Horthy és a mögötte álló katonai körök Teleki megbuktatására szánták el magukat. 13-án Gömbös, Kozma és Eckhardt miniszterelnöki ellenjegyzés nélkül megjelentették a napilapokban Horthy március 30-án kiadott hadparancsát. Ez a legitimisták és a szabadkirályválasztók körében is nagy fölháborodást okozott. A Kisgazdapártban azért, mert nem történt benne hivatkozás az 1920. évi I. törvénycikkre. A KNEP-ben pedig azt kifogásolták, hogy a hadparancsban a kormányzó a nemzeti hadsereg neki tett esküjére hivatkozott, a Károly királynak tett esküvel szemben.⁸

A hadparancs megjelenése miatt a legitimisták és a szabadkirályválasztók is — természetesen más-más szempontból — Teleki lemondását követelték. Teleki még egyszer kísérletet tett a belügyminiszteri szék betöltésére, a Kisgazdapárt vezetőivel folytatott megbeszélése azonban nem vezetett eredményre.⁹

Ebben a helyzetben Teleki számára lehetetlenné vált a további kísérletezés. Fizikailag és idegileg kimerült, elkedvetlenedett és „arra a meggyőződésre jutott, hogy Bethlen felfogása a kormány alakulását illetőleg, mely szerint a kormánynak nem alulról kell kikristályosodni, mintegy a pártok kívánságai alapján, hanem felülről, erre való emberek kijelölésével kell helyét kiküzdenie, a jelen helyzetben célravezetőbb.”¹⁰ Ezért Teleki 13-án délben bejelentette Horthynak lemondását, aki azt elfogadta és Bethlent bízta meg az új kormány megalakításával. Teleki bukásával lezárult az ellenforradalom konszolidálásának első szakasza, amelyet tulajdonképpen a legitimista, konzervatív arisztokrácia konszolidációs kísérletének tekinthetünk. Bebizonyosodott, hogy a bel- és külpolitikai erőviszonyok lehetetlenné teszik ezen kísérlet realizálását.

A BETHLEN-KORMÁNY MEGALAKULÁSA

A designált miniszterelnök először Andrássyval tárgyalt és támogatását kérte vállalkozásához. Andrássy — mint a KNEP aznap esti értekezletén elmondotta — megígérte támogatását, de a párt nevében nem nyilatkozott, mert nem ismerte az új miniszterelnök programját. A párt képviselői Teleki lemondását a maguk diadalának tekintették és bíztak abban, hogy Bethlen a külügyminiszteri tárcát elsősorban Gratz Gusztávnak ajánlja fel.¹¹ Bethlen még — gondolkodási időt sem adva — megnyerte Nagyatádi Szabót,¹² majd gróf Klebelsberg Kunóval, a disszidens képviselők egyik vezetőjével és a kabinetjébe kizemelt politikusokkal tárgyalt. Este Nagyatádi Szabó vázlatosan tájékoztatta a Kisgazdapárt képviselőit a helyzetről. A párt Nagyatádi Szabó körül elhelyezkedő centruma és Gömbös-csoportja örömmel vette tudomásul Teleki lemondását és Bethlen miniszterelnökségét. Nagyatádi Szabó hívei ugyanakkor hangsúlyozták, hogy Bethlen kabinetalakítási tárgyalásai csak akkor vezethetnek eredményre, ha lemond az egységes párt megalakításáról és az addigi koalíciós alapont hajlandó kormányozni.¹³

⁸ OL Kozma-iratok. I. helyzetjelentések, 1921. február—1923. június.

⁹ Magyarország, 1921. ápr. 15. 1.

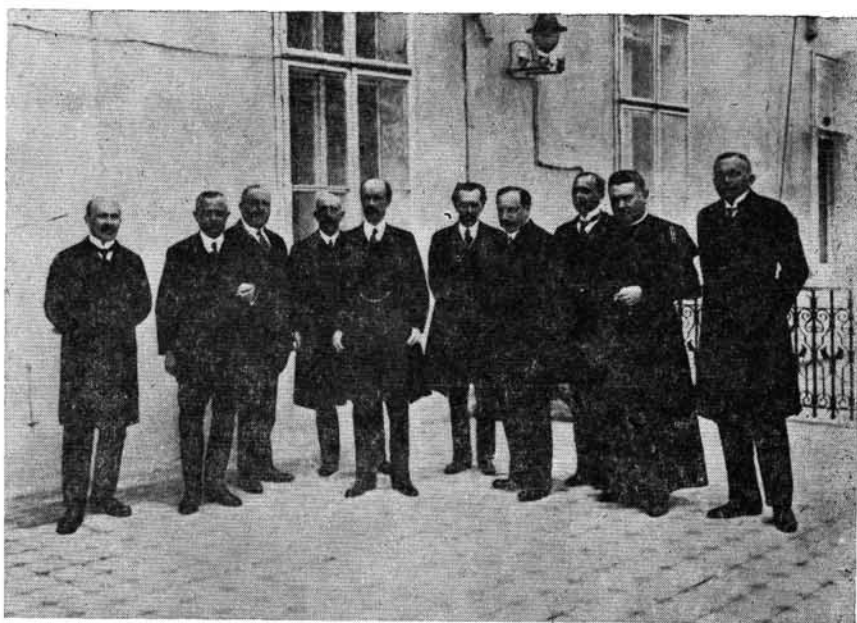
¹⁰ OL Kozma-iratok. Uo. E témával részletesen foglalkozik Sipos J., A Kisgazdapárt és a Teleki-kormány lemondása c. dolgozata. MFMÉ, 1978—79/1. Szeged, 1980. 223—257.

¹¹ Szózat, 1921. ápr. 14. 2. és Pesti Napló, 1921. ápr. 14. 1.

¹² Magyarország, 1921. ápr. 15. 1.

¹³ Világ, 1921. ápr. 14. 1. és a Magyarország, 1921. ápr. 14. 1.

14-én Bethlen folytatta kormányalakítási tárgyalásait. Először felkereste Telekit, akivel hosszasan tanácskozott. E megbeszélésen később részt vett Tomcsányi Vilmos Pál és Kószó István. Aztán ismét Andrássyval, Rakovszky Istvánnal, a nemzetgyűlés elnökével és végül Hegedűs Lóránttal tárgyalt. A tárgyalások eredményeként 14-én délután Bethlen már kész kabinetlistával jelentkezett Horthynál, aki még aznap kinevezte az új kormányt. Ennek tagjai: gr. Bethlen István miniszterelnök, gr. Ráday Gedeon belügyminiszter, a MOVE elnökségének tagja, gr. Bánffy Miklós külügyminiszter, mindketten a Magyar Royalista Párt és az ÉKSZ vezetőségi tagjai, de nem tagjai a nemzetgyűlésnek, Belitska Sándor honvédelmi miniszter, Hegedűs Lóránt pénzügyminiszter, pártönkízüliek, ugyancsak nem képviselők. A Kisgazdapártot Nagyatádi Szabó István földművelésügyi, Mayer János közéleti és Tomcsányi Vilmos Pál igazságügyminiszterek, a KNEP-et pedig Vass József vallás- és közoktatásügyi, Hegyeshalmy Lajos kereskedelemügyi és Bernolák Nándor népjóléti és munkaügyi miniszterek képviselték. Megszüntetésükig — június 29-ig — Bánffy vezette a nemzeti kisebbségek, Nagyatádi Szabó pedig a kisgazda miniszteriumot.

Az első Bethlen-kormány (1921. április 14.)

Balról jobbra: Tomcsányi Vilmos Pál, Nagyatádi Szabó István, Belitska Sándor, gróf Ráday Gedeon, gróf Bethlen István, gróf Bánffy Miklós, Hegedűs Lóránt, Bernolák Nándor, Vass József, Hegyeshalmy Lajos, (Mayer János azért nincs a képen, mert a felvétel idején Németországban tartózkodott.)

A kormányalakítási tárgyalásokról és kinevezésekről Bethlen az MTI útján kommunikét adott ki, melyben bejelentette: „A kormány működését az eddigi koalíciós alapon kívánja megkezdeni és politikájának fő zsinórmértéke — úgy mint az eddigi kormányoké — a nemzeti, keresztény és agrár irányzat lesz.”¹⁴ Bethlennek

¹⁴ Magyarország, 1921. ápr. 15. 1. p.

tehát a kormányalakítás érdekében le kellett mondania arról, hogy még a kormány kinevezése előtt összekovácsolja az egységes pártot. Ugyanakkor a megfogalmazás jelezte, hogy a miniszterelnök annak létrehozásáról nem mondott le.

A kormány gyors megalakítása meglepte a pártokat és a közvéleményt. Nem értették, hogyan tudta Bethlen 24 óra alatt megoldani a kormányválságot, amit Teleki egy hét alatt képtelen volt? Ennek három lényeges oka volt. Az első, hogy Teleki megbeszélései közben „a legnagyobb csendben Bethlen is folytatott tárgyalásokat”. 13-án már „kész listája és programja volt arra az esetre, ha Teleki vállalkozása nem sikerül”.¹⁵ A második: Bethlen felhasználta Teleki tárgyalási eredményeit és a pártok nemzetgyűlés felosztatásától való félelmét. A harmadik: Telekitől eltérő taktikával és módszerrel oldotta meg feladatát. Mindössze a három pártvezérrel és a kabinetjébe kiszemelt politikusokkal tárgyalt. Nem ismerte el az egyes csoportoknak azt a jogát, hogy minisztereket és államtitkárokat jelölgesse. Ezzel tüntetőleg tudtukra adta, hogy nem óhajt tőlük függni. Nem nyilatkozott kötelező formában, hogy elfogadja-e a Kisgazdapárt ismert követeléseit.¹⁶

Hogyan fogadták a pártok a Bethlen-kormány megalakulását? A disszidens képviselők egy része (Pallavicini György őrgróf, Putnoky Móric, Karafiáth Jenő, Gyömrey György, Tarányi Ferenc, Ruprecht Olivér, Fáy Gyula és Magyar Kázmér) és a Kisgazdapárt Gömbös-csoportjába tartozó Széchenyi Viktor gr., Hír György és Hegedűs György április 14-én délben értekezletet tartottak és elhatározták, hogy az új kormányt bizalommal fogadják és támogatásukról biztosították.

A magyar uralkodó osztályok nemzetgyűlésen kívülrekedt, volt munkapárti csoportjai szintén örömmel fogadták Bethlent. Sajnálták, hogy nem egységes párti alapon kezdte meg tevékenységét, de hangsúlyozták, hogy „lelkes és önzetlen katonák gyanánt fogjuk követni”.¹⁷ Remélték, hogy a kormány politikáját elsősorban Bethlen, Ráday és Bánffy fogja meghatározni. Egységes, céltudatos és nagyszabású politikát vártak „olyan kezdeményezéseket és reformokat, amelyek állami és társadalmi újjászületést jelentenek”. Tudták, hogy a forradalmak előtti politikát „nem lehet és nem is szabad feltámasztani”, de szerintük az ellenforradalmi atmoszféra helyett szükség volt a régi szellemre, a konzervatív szabadelvűsökre.¹⁸

A kormányválasztásról Nagyatádi Szabó 14-én délelőtt tanácskozott a Kisgazdapárt Rubinek csoportjával (kb. 10 fő).¹⁹ Az új kormány névsorának nyilvánosságra hozatala után — 14-én este — a Kisgazdapártban a hangulat nem volt egységes. A kormány összetétele úgyszólván senkinek sem tetszett; „de míg Nagyatádi Szabó bizalmas hívei a kormány új tagjaiban a jogrend megszilárdításának és a közszabadságok helyreállításának garantálását látták”, addig az újkonzervatív- agráriusok, különösen annak Örfly—Schandl—Vasadi Balogh csoportja (közülük Sokorópátkai Szabó István, Patacsi Dénes és Wéber János voltak a leghangosabbak), és a liberálisok (Gaál Endre, Dömötör Mihály) a kormány összeállítását és főleg Ráday belügyminiszterségét kifogásolták.²⁰ Azzal próbáltak hangulatot kelteni Bethlen és a vele szolidáris Nagyatádi Szabó ellen, hogy a kabinet tagjainak kiválogatásánál nem volt tekintettel a parlamentáris viszonyokra és a pártok erőviszonyaira s, hogy a legfontosabb hatalmi tárcát éppen párton kívül álló politikus, gróf Ráday kapta. A liberálisok hangoztatták, hogy Ráday ellenzi a közigazgatási

¹⁵ OL Kozma-iratok. Uo.

¹⁶ Magyarország, 1921. ápr. 14. 1. és Az Újság, 1921. ápr. 15. 1.

¹⁷ 8 Órai Újság, 1921. ápr. 15. 1. és a Budapesti Hírlap, 1921. ápr. 15. 1.

¹⁸ 8 Órai Újság, 1921. ápr. 16. 1.

¹⁹ Magyarország, 1921. ápr. 15. 1.

²⁰ Pesti Napló, 1921. ápr. 15. 1.

reform megvalósítását és a választójogot szűkíteni szándékozik, de kifogásolták azt is, hogy tagja a MOVE elnökségének és jó barátja Gömbösnek, a MOVE vezérének. Nagyatádi Szabó nem jelent meg a pártkörben. A párt centrumát is csupán néhányan képviselték. Ők az új kormányban a Kisgazdapárt győzelmét látták és azt állították, hogy „Bethlen a királykérdésben nem fogja azt a politikát folytatni, amelyet Teleki kezdeményezett”.²¹ Az Örfy—Schandl—Vasadi Balog csoport (kb. 23 fő) és a liberálisok (kb. 10 fő) ennek ellenére 14-én éjjel értekezletet tartottak és elhatározták, ha az új kormány nem fogja honorálni a Kisgazdapárt eddig hozott határozatait, különösen ha a közigazgatási reform és a választójog kérdésében nem fogja azt a programot hozni, amelyet a párt követel, akkor ellenzékbe mennek s így a párt szétszakad. Az értekezlet Vasadi Balogh Györgyöt és Ferdinándy Gyulát, volt belügyminisztert bízta meg, hogy informálódjanak a helyzetről a miniszterelnöknél.²²

Az Örfy—Schandl—Vasadi Balogh csoport és a liberálisok elsősorban azért elégedetlenkedtek, mert sem a belügyi tárcát, sem pedig a belügyi államtitkárságnem kapták meg. Ez utóbbit Bethlenék Gömbösnek szánták, vallás- és közoktatási ügyi államtitkárnak pedig Kovács J. Istvánt jelölték, akik mindketten a kisgazdapárti szabadkirályválasztók vezetői voltak. Az újkonzervatív-agráriusok Örfy—Schandl—Vasadi Balogh csoportja valószínűleg azért nem kapott a kormányban pozíciót, mert a királykérdésben bizonytalan felfogásúnak számítottak.²³ Ebben a vonatkozásban a Bethlen-kormányban a legitimisták pozíciói meggyengültek (Teleki, Gratz és Benárd bukása) és a szabad királyválasztók Horthyt támogató csoportjának (Bethlen, Ráday, Bánffy Mayer, Gömbös és Kovács J.) pozíciói megerősödtek.

Nagyatádi Szabó és hívei a restaurációs kísérlet után a legfontosabbnak éppen ezt tartották. Ezért nem elleneztek Ráday, Bánffy és Gömbös kormányba kerülését sem, mert tudták, hogy ellenségei a Habsburg-restaurációnak. Meg voltak győződve, hogy Bethlen egy esetleges újabb restaurációs kísérletet erős kézzel fog elfojtani, a királykérdést pedig alkotmányos úton fogják megoldani úgy, hogy az országra nézve abból külső komplikációk nem származhatnak. Abban is bíztak, hogy Bethlen a mezőgazdasági termékek szabadforgalmát, a közszabadságokat, a sajtószabadságot helyreállítja és a földreformot pedig végrehajtja.²⁴ Ez utóbbit látszott igazolni az is, hogy a kormány kinevezésének napján — április 14-én — Horthy (valószínűleg Bethlen tanácsára!) végre kinevezte az Országos Földbirtokrendező Bíróság elnökségét.²⁵ A Kisgazdapárt többsége azonban nem bízott tanúlagosan abban, hogy Bethlenék a párt által követelt közigazgatási és választójogi reformokat sürgősen tárgyalatni fogják a nemzetgyűléssel. Ezért Nagyatádi Szabó hívei is hangsúlyozták, hogy ők is a párt ismert feltételeinek teljesítéséhez fűzik az új kormány támogatását. Amennyiben ezek nem fognak megvalósulni, úgy a párt teljes erővel a kormány ellen fog fordulni.²⁶

Bethlen április 15-én ismertette a minisztertanáccsal programját. Azzal kezdte, hogy „a kormány az 1920. évi I. törvénycikk alapján áll”, de hozzátette, hogy a királykérdés megoldását nem tartja aktuálisnak. Ezután az alkotmányreformra vonatkozó javaslatokat említette. Ezek közül elsőnek a választójogi, másodiknak a főrendiházi reformot kívánta tárgyalatni a nemzetgyűléssel és csak utolsónak a

²¹ Az Újság, 1921. ápr. 15. 1. és a Világ, 1921. ápr. 15. 1.

²² Magyarország, 1921. ápr. 15. 1.

²³ HIL. Honvédelmi Minisztérium. Ely. C. 1. tét. 50654. 1921—930-as. Bp-i Kat. VÁP. „T” jel. 1921. jan. 24.

²⁴ Magyarország, 1921. ápr. 16. 1.

²⁵ Új Barázda, 1921. ápr. 15. 2.

²⁶ Pesti Napló, 1921. ápr. 15. 1. p.

közigazgatási reformot. Bejelentette, hogy „e reformok megoldását is fontos feladatnak tekintí, határidőről azonban nem fog nyilatkozni”, mert e kérdések tárgyalása a legsürgősebb pénzügyi javaslatok elfogadásának időpontjától függ. Megígérte még a sajtótörvény létrehozását, a földbirtokreform végrehajtását és a mezőgazdasági termékek szabadforgalmának bevezetését. Bethlen tehát lényegében elfogadta a Kisgazdapárt ismert feltételeit, de a sürgősnek nyilvánított pénzügyi javaslatok tárgyalását eszközül használta fel az alkotmányjogi — elsősorban a közigazgatási — reform elődázására.

Ezzel kapcsolatban Nagyatádi Szabó hangsúlyozta: a Kisgazdapárt határozottan állást foglalt amellett, hogy a „már benyújtott pénzügyi javaslatok bizonyos csoportjai után mindjárt az alkotmányjogi reformra vonatkozó” javaslatokat tárgyalja a nemzetgyűlés. Rámutatott, hogy a párt elsősorban a közigazgatási reform megvalósítását követeli. Hegedűs szerint a pénzügyi javaslatok tárgyalását megszakíthatják, ha „a kormánynak az volna az álláspontja, hogy az alkotmányjogi kérdések tárgyalására akar áttérni”. Ennek ellenére Bethlen nem járult hozzá a pénzügyi javaslatok elhalasztásához. „Az 1920. évi I. törvénycikk kötelezte a kormányt — mondotta —, hogy a választójogi törvényt megalkossa. Ez alapját képezi a közigazgatási reformnak, amit csak az új választójogi törvény után lehet megalkotni.” Nagyatádi Szabó nem hagyta annyiban a dolgot. „A Kisgazdapárt nagy része azért ragaszkodik ahhoz, hogy az alkotmányjogi reformokra még az összes pénzügyi javaslatok letergyalása előtt kerüljön sor, — mondotta — mert attól félnek, hogy a súlyos és a választók előtt népszerűtlen pénzügyi terhek megszavazása után a kormány elrendeli az új választásokat, anélkül, hogy a közigazgatási reformot megvalósítaná.” Nagyatádi határozott fellépésére Bethlen némi engedményt tett. A választójogi törvény megalkotása után a közigazgatási reformot ígérte és utolsónak hagyta a főrendiházat, de ezek nemzetgyűlési tárgyalásának időpontjáról nem nyilatkozott. Ezután Bethlen javaslatára a minisztertanács hozzájárult Gömbös belügyi államtitkári kinevezéséhez.²⁷

Ezzel persze nem oldódott meg a Kisgazdapárt és a Bethlen közötti nézeteltérés. A minisztertanács után Bethlen fogadta a párt elégedetlenkedő részének vezetőit: Ferdinándy Gyulát, Vasadi Balogh Györgyöt, Órffy Imrét és Schandl Károlyt. Ezek a politikusok előzetesen Nagyatádi Szabóval konzultáltak, aki aztán részt vett a miniszterelnökkel való megbeszélésen is. Ferdinándy a párt liberális csoportja megbízásából óvást emelt az ellen, hogy a kormány Gömböst nevezze ki belügyi államtitkárnak. Kifejtette azokat az okokat, amelyek különösen a párt, de a közigazgatás szempontjából is Gömbös kinevezése ellen szóltak. Bethlen megállapította, hogy az államtitkárok kijelölése elsősorban az illető miniszternek a joga és értésére adta a megjelent képviselőknek, hogy Gömbös kinevezése úgyszólván befejezett ténynek tekinthető, azt a minisztertanács már elfogadta. Ezután hosszabb eszmecsere indult meg a kormány munkaprogramjáról, majd megállapodtak, hogy „a kormány a pénzügyi javaslatok első sorozata után előbb a sajtóreformot, azután az alkotmányjogi reformra vonatkozó javaslatokat” fogja tárgyalatni a nemzetgyűléssel, ez utóbbiakat azonban olyan sorrendben, ahogyan jónak látja.²⁸ Bethlen azzal, hogy a pénzügyi javaslatok egy részének tárgyalása után megígérte a sajtó- és alkotmányjogi reformokat csak látszólagos engedményt tett, mert az utóbbiak tárgyalási sorrendjét fenntartotta magának. A megállapodáshoz tartozott, hogy a Kisgazdapárt kormányon belüli pozíciójának erősítésére gróf Bánffy belépett a pártba. Bethlen megígérte még — és ez lényeges —, hogy a főispáni karban sem lesznek nagyobb változások és,

²⁷ OL Minisztertanácsi jkv. 1921. ápr. 15.

²⁸ Pesti Napló, 1921. ápr. 16. 1.

hogy a közigazgatási reform alapján megejtendő törvényhatósági és községi választások még a nemzetgyűlés élettartamán belül megtörténnek.²⁹

A megállapodás után a Nagyatádi Szabó csoportjához tartozók azt állították, hogy az „új kormány a jogrend és a konszolidáció terén újabb haladást jelent”. A hozzájuk tartozó liberális nézeteket valló szabadkirályválasztók azonban rámutattak, (pl. Orbók Attila), hogy a pártnak rendkívül fontos lenne, ha az alkotmányjogi javaslatok közül elsőnek a közigazgatási reformot tárgyalná a nemzetgyűlés. Bottlik József a nemzetgyűlés alelnöke egyrészt azzal érvelt, hogy a választójogot nem lehet annyira összeszűkíteni, hogy az a pártnak árthatna, másrészt könnyen megtörténhet, hogy az új választójogi törvény megalkotása után a kormány nyomban elrendeli a választásokat és ekkor már meg kell lenni az új, vidéki közigazgatási szervezetnek. Ragaszkodunk kell ahhoz — mondotta —, hogy „a törvényhatósági és a községi képviseltek reformjánál a demokrácia és a központi hatalomtól való teljes függetlenítés elve érvényesüljön”.³⁰

A Bethlennel történt megegyezés után az ellenzéki hangulat megenyhült a Kisgazdapártban, az Örfly—Schandl—Vasadi Balogh csoport a várakozók álláspontjára helyezkedett. Hencz Károly, Dömötör Mihály és Meskó Zoltán ugyan még mindig támadták Rádayt, akit a volt Munkapárt exponensének neveztek, de — Nagyatádi Szabó erélyes fellépésére — végül is abban állapodtak meg, hogy bevárják a kormány bemutatkozását.³¹ Így 16-ára már felülkerekedett a Kisgazdapártban az a felfogás, hogy „a mai viszonyok között egyáltalán nem fontosak a személyi kérdések és a pártnak meg kell elégednie azzal, hogy a kormány magáévá teszi programját és teljesíti kívánságait”...³²

A KNEP-ben azonban nem így gondolkodtak. Már 14-én kifogást emeltek Gömbös belügyi és Kovács J. István vallás- és közoktatásügyi államtitkársága ellen.³³ Ennek tulajdoníthatjuk, hogy Kovács J. nem volt hajlandó vállalni az államtitkárságot, helyette a Kisgazdapárt Hermann Miksát jelölte.³⁴ A KNEP 15-i értekezletén a többség szintén a várakozás álláspontjára helyezkedett a Bethlen-kormánnyal szemben. A legitimisták Szmrecsányi—Beniczky csoportja azonban kifogásolta a kormány összetételét. Különösen azon voltak felháborodva, hogy a miniszterelnök Gömböst akarta kinevezni belügyi államtitkárnak. Hangsúlyozták, hogy az államtitkárságot a párttal „szemben állandóan ellenséges magatartást tanúsított, nyílt ellensége a pártnak”. Agitációjuk hatására a párt elhatározta, hogy Gömbös kinevezésébe nem egyezik bele. Andrassy, Vass és Hegyeshalmi felkeresték Bethlent és tudomására hozták a párt álláspontját. A miniszterelnök „annyit ígért meg, hogy illetékes helyen jelentést tesz a Gömbös ellen megnyilvánuló akciókról”.³⁵ Másnap Vassal, Nagyatádi Szabóval és Bánffyval hosszabb ideig tanácskozott is Gömbös államtitkárságáról, de megállapodásra nem jutottak.³⁶ Bethlen, Ráday, és Horthy ragaszkodtak Gömböshöz, a KNEP-ben pedig azzal indokolták az ellene irányuló offenzívát, hogy belügyi államtitkárként „a rendőrséget és a csendőrséget úgy szerveznék meg, hogy az új választások esetén kész karhatalmi apparátussal rendelkezne, amely erősen befolyásolná a szabad véleménynyilvánítást és a pártatlan választást.”³⁷

²⁹ Nemzeti Újság, 1921. ápr. 16. 2.

³⁰ Világ, 1921. ápr. 16. 1.

³¹ Pesti Napló, 1921. ápr. 16. 1.

³² Világ, 1921. ápr. 16. 1.

³³ Pesti Napló, 1921. ápr. 15. 1.

³⁴ Magyarország, 1921. ápr. 16. 1.

³⁵ Magyarorság, 1921. ápr. 16. és Pesti Napló, 1921. ápr. 16. 1.

³⁶ Pesti Napló, 1921. ápr. 18. 1.

³⁷ 8 Órai Újság, 1921. ápr. 19. 1.

A Kisgazdapárt Rubinek csoportja és a liberálisok hasonló okok miatt szintén Gömbös államtitkári kinevezése ellen nyilatkoztak. Ferdinandy helyette Széchenyi Viktor grófot vagy Iklódy—Szabó Jánost javasolta.³⁸

Bethlenék ragaszkodása Gömböshöz kétségessé tette a KNEP támogatását. Április 18-i minisztertanácson Vass, Hegyeshalmy és Bernolák miniszterek pártjuk megbízásából ismét tiltakoztak Gömbös államtitkársága ellen. Bejelentették, ha Bethlen kitart mellette, a párt követelésére lemondani kényszerülnek.³⁹ Az Andárssy—Bethlen tárgyalás eredményeként azonban, a KNEP-ben nem érték támadások az új kormányt bemutatkozása alkalmával. A párt Andrássy javaslatára úgy határozott, hogy „végső állásfoglalását függőben tartja addig, míg a belügyi államtitkári állás betöltésének kérdése nincs tisztázva, addig azonban nincs kifogása az ellen, hogy a párthoz tartozó miniszterek a kabinetben részt vegyenek és reméli, hogy a kérdést a Kisgazdapárttal való egyetértésben — melynek a belügyi államtitkárságra való jogát kétségbe nem vonja — sikerül elintézni”.⁴⁰ Bethlen bemutatkozását a Kisgazdapártban is hűvösen fogadták, a párt várakozó álláspontra helyezkedett. A miniszterelnököt csupán a disszidensek biztosították feltétlen támogatásukról.⁴¹

BETHLEN PROGRAMBESZÉDE ÉS VITÁJA

Gróf Bethlen István miniszterelnök 1921. április 19-én mondta el programbeszédét a nemzetgyűlésben. A programot már részletesen elemezte a történeti szakirodalom,⁴² ezért csupán a Kisgazdapárt követeléseinek abban való tükröződését kívánom megvizsgálni. Ezt annál is inkább fontosnak tartom, mert a programbeszéd eddigi elemzői — nem ismerve az előzményeket — ezt nem megfelelő érdemben tárgyalták.

Bethlen parlamenti bemutatkozó beszédében az első helyen szólt a Kisgazdapárt lényegesebb követeléseiről: az alkotmányrevízió keretébe tartozó törvényjavaslatokról és a sajtószabadságról. Ez utóbbi megvalósítását a Kisgazdapárt követelésével összhangban sajtótörvény útján ígérte, de úgy, hogy „a destrukció a sajtóban újra meg ne nyilvánulhasson”. A gyülekezési és szabadságjogok helyreállítását is megkísérli a kormány — mondotta a miniszterelnök — „anélkül, hogy a tényleges jogi helyzeten momentán változtatna, engedélyeket fog adni arra, hogy gyűlések tartassanak és egyesületek szabadon működhessenek”.

Az alkotmányrevízió keretébe tartozó törvényjavaslatokról Bethlen úgy nyilatkozott, hogy azokkal „a kormány alkalmas időben fog foglalkozni. Ezek vonatkoznak a választói jog-, a főrendiház- és a közigazgatás reformjára”. A felsorolás mutatja a javaslatok Bethlen által elképzelt tárgyalási sorrendjét is, ami nem felelt meg a Kisgazdapárt követeléseinek. Valószínűleg ennek elkendőzése készítette Bethlent arra, hogy a közigazgatási reformról kijelentette: „A kormány..., szükségesnek tartja a törvényhatósági bizottságok és egyéb testületek összeállításának megváltoztatását, szükségesnek tartja, hogy abban azok a demokratikus rétegek, amelyek a választói jog révén a parlamentben is képviselést nyernek, szintén képviselést kapjanak.” Ugyanakkor — a földbirtokosok és dzsentrik megnyugtatóására — hozzátette, „a demagógiát a megyegyűlésekbe beereszteni nem fogjuk”, mert a törvényha-

³⁸ Nemzeti Újság, 1921. ápr. 17. 2.

³⁹ Új Nemzedék, 1921. ápr. 19. 4.

⁴⁰ Pesti Napló, 1921. ápr. 19. 1.

⁴¹ Új Barázda, 1921. ápr. 19. 1.

⁴² Nemes: i. m. 24—28; Pándi: i. m. 3—15.

tóságok ősi tradícióit, nemzeti alapjait meg akarjuk őrizni és nem akarjuk érinteni. Bethlen tehát kitartott eredeti elképzelése mellett. A választójog korlátozásával kapcsolatos nézeteit ugyan nem hangoztatta, de a hatalmi-politikai viszonyok szempontjából rendkívül fontos közigazgatási reform megvalósítását utolsónak hagyta. A reszortminiszteri feladatoknál pedig meg sem említette a reformjavaslatok nemzetgyűlés elé terjesztésének idejét. Nagyatádiék küzdelme e kérdésben tehát hiábavalónak bizonyult. Bethlen jól védte az uralkodó osztályok hatalmi-politikai monopóliumát.

A miniszterelnök megígérte, hogy a kormány a földbirtokreformot teljes erővel végre fogja hajtani, „s azokat a nehézségeket, amelyek a házhelyek és a kisbérletek tekintetében felmerültek, sietősen el fogjuk az útból hárítani. Olyan mérvű végrehajtás szükséges tehát ezen a téren — mondotta —, hogy ebben a tekintetben a nemzet összes agrárosztályai megnyugvást találjanak.” Utalt arra, hogy a kormány az agrárreformot kapcsolatba kívánja hozni a vagyonszármazékkal, mert annak segítségével „imperatívve fogunk bizonyos területeket megszerezhetni, amelyek a földreform részére rendelkezésre fognak állni”. Ezután bejelentette, hogy a kormány „amennyiben csak lehetséges, a szabadforgalmat még az idén életbelépteti, ... anélkül azonban, hogy a városi lakosságnak az a része, amely ellátásra szorul, ettől az ellátástól elesnék”. Bethlen tehát a földbirtokreformról, a házhelyek- és kisbérletekről szóló törvények sürgős végrehajtását és a szabadforgalom bevezetését megígérte a Kisgazdapártnak. Ugyanakkor a földbirtokreform olyan mérvű végrehajtása, amelyet „a nemzet összes agrárosztályai megnyugvással fogadnak” megfogalmazás jelezte, hogy Bethlen csak olyan végrehajtásra gondol, amely a nagybirtokosok érdekeit sem sérti különösebben. A külpolitikai feladatok részletezése után Bethlen megállapította, hogy a kormány az 1920. évi I. tc. alapján áll. Ennek következményeit azonban csak a békekötés nagyhatalmak általi ratifikációja után fogják levonni. A kormány ezzel a kérdéssel nem foglalkozik addig, „amíg az országban nincs meg a teljes konszolidáció és amíg nincs olyan külpolitikai szituáció, amely lehetővé teszi, hogy ezzel a kérdéssel a külbefolyástól mentesen foglalkozzék”. Éppen ezért — mondotta a miniszterelnök — a kormány „... ellene fog szegülni minden olyan kísérletnek, bárhonnan jöjjön az, vagy bármely módon történjék, amely a Nemzetgyűlés ezen állásfoglalásának prejudikálna. ... Oly nagy érdek fűződik ahhoz, hogy ebben a kérdésben a nemzet összhangja meg ne bontassék, hogy ebben a tekintetben a kormány el van szánva arra is, hogy mindenféle propagandát, bármely irányban nyilvánulna is... a maga részéről nemcsak támogatni nem fog, hanem a rendelkezésére álló törvényes eszközökkel lehetetlenné fog tenni.” Végül felszólította a nemzetgyűlés tagjait, hogy a királykérdést ne dobják be „ebben a pillanatban a közéletbe”. Bethlen tehát ebben a kérdésben is eleget tett a Kisgazdapárt követelésének. Kinyilvánította — ha szükséges — a restaurációs tervekkel is szembefordul. Megfogalmazása azonban nem hagyott kétséget az iránt, hogy a legitimista propaganda mellett a szabadkirályválasztók agitációját is lehetetlenné fogja tenni. A királykérdés kikapcsolása az adott pillanatban pedig azt is jelentette, hogy a puccskísérletekben részt vett legitimistáknak nem kell tartaniok a felelősségrevonástól.

A kormánypolitika fő feladatainak felsorolása után Bethlen megjelölt még néhány konkrét tennivalót is. Ezek közül a Kisgazdapártot elsősorban a földbirtokreform-törvény készülő végrehajtási utasítása, a mezőgazdasági kamarák felállítása és a vármegyei gazdasági felügyelői intézmény járásokra való kiterjesztése érintette. Végül foglalkozott Bethlen a kormánypártok helyzetével is. Kifejtette annak szükségességét, hogy a KNEP-nek, a Kisgazdapártnak és a disszidenseknek egységes pártba kell összeforrnia. Ugyanakkor szólt a „magyar értelmiség azon részéhez,

amely eddig félreállt” — az uralkodó osztályok nemzetgyűlésen kívülrekedt csoportjaira gondolt — és felhívta őket, hogy vegyenek részt az egység megteremtésében.⁴³

A Kisgazdapártban látták a Bethlen programja és saját követeléseik közötti különbségeket. A liberális szabadkirályválasztók (Hencz, Rupert és Lipták) egyáltalán nem bíztak Bethlenben. Kilépéssel fenyegetőztek, ha a párt feltétlen bizalmat szavaz a kormánynak.⁴⁴ Ennek a helyzetnek tudható be, hogy Hermann Miksa — Bethlen programbeszédére válaszolva — a párt nevében bejelentette: „...fenn akarjuk tartani magunk számára a bírálat jogát arra az időre, amikor ez a kormányprogram törvényjavaslatok alakjában konkretizálva fekszik előttünk, mert ez a konkrét forma lesz döntő arra nézve, hogy milyen magatartást kövessünk a közeljövőt illetően”. A továbbiakban rámutatott, hogy a párt a szabadságjogok megvédésének alapfeltételeit abban látja, hogy „a törvényhozás megkonstruálásában, tehát a választói jog megteremtésében is fenntartsuk azt a demokratikus irányzatot, amely a modern kor követelménye”⁴⁵ — vagyis állást foglalt a választójog korlátozásával szemben.

Kijelentette: „pártunk csak azt az irányzatot fogja támogatni, amely rendíthetetlenül és tántoríthatatlanul ragaszkodik az 1920. évi I. tc.-hez ...Amilyen megnyugvással vettük tehát egyfelől a kormányelnök úr kijelentéseit az 1920. I. tc. értelmezéséről és magyarázatáról, éppolyan határozottsággal kell kijelentenünk, hogy az ezen értelmezéshez való ragaszkodás együttműködésünk alapvető feltétele.” Az alkotmányjogi reformokról pedig úgy nyilatkozott, hogy „...mi az összes intéciókban annak a demokratikus szellemnek megtestesülését akarjuk látni, amelynek képviselőjére a nép minket ide küldött.” Megállapította: „A földreform kérdése mai stádiumában pártunkban még nyugtalanságot kelt. Mi nem látjuk azt a határozott irányt, amely a törvényben lefektetett elvek gyors keresztülviteléhez vezetne. Követeljük, hogy minden halogatás nélkül ez a kérdés olyan megoldásra vitessék, mint aminőt a törvény megkíván, mert ez egyik alapfeltétele annak, hogy népünk szélesebb rétegeiben a társadalmi béke bekövetkezzék. Hasonlóképpen vagyunk a szabadforgalom kérdésével is.” Az ellátatlanokról a kormány az egyenlő teherviselés elve alapján gondoskodik.⁴⁶

A párt szónoka tehát nem kritizálta ugyan Bethlen programját, de rámutatott a konszolidációval kapcsolatos elképzeléseik különbségeire. A párt állásfoglalása erőt, magabiztosságot sugárzott, azt, hogy Nagyatádiék nem adták fel alapvető programpontjaikat. Öntudatosan képviselték azokat, mert bíztak nemzetgyűlési többségükben, úgy gondolhatták, hogy az egyes törvényjavaslatok tárgyalásánál is elérhetik céljaikat. Arra az esetre pedig, ha Bethlen majd nem volna hajlandó engedni, megbuktatásához is elég erősnek érezték magukat.

A disszidensek nevében Fáy Gyula kijelentette: „Mi e program elé bizalommal tekintünk, sőt azt a magunkénak valljuk” és támogatásukról biztosította a kormányt.⁴⁷ A KNEP részéről senki nem szólt a miniszterelnök expozéjához. Ezzel figyelmeztették Bethlent, hogy Gömbös kinevezése esetén a párt nem támogatja. Ez volt a témája a nemzetgyűlés előtt lezajlott Andrássy—Nagyatádi Szabó és az utána megtartott Andrássy—Gömbös tanácskozásnak is. Ezután a kormány tagjai értekeztek, amelybe bevonták Gömböst is, akit sikerült rávenni, hogy az államtitkári jelöltségtől vissza-

⁴³ Bethlen programbeszédét 1. Nemzetgyűlési Napló, IX. köt. 1921. ápr. 19. 184—193. és Bethlen István gróf beszédei és írásai. 1. köt. Bp. 1933. 154—168.

⁴⁴ Világ, 1921. ápr. 19. 2.

⁴⁵ Világ, 1921. ápr. 20. 1.

⁴⁶ Nemzetgyűlési Napló, IX. köt. 193—197.

⁴⁷ Uo. 197—198.

lépjen.⁴⁸ Gömbös ezt Bethlenhez írt nyílt levelében jelentette be. Ebben rámutatott, hogy „...gróf Andrássy és környezete elsősorban azért foglalt kinevezésem ellen állást, mert a királykérdésben elvi ellentétek vannak közöttünk. De én értem őket. Ők egyszerűen nem akarhatnak a belügyi államtitkári állásba olyan politikust, aki eddigi puccsjátékaikat ismerve, mindenesetre mindent meg fog tenni hasonló kísérletek meggátolására és a jelenlegi nemzetgyűlés többsége által képviselt és a 1920. évi I. tc.-ben lefektetett jogrend fenntartására.” Figyelmeztette a kormányt, hogy a legitimisták ellene intézett támadása csak kiindulópontja azoknak az áskálódásoknak, amelyeket az említett társaság még ma is zavartalanul folytat.⁴⁹

Gömbösnek annyiban igazga lett, hogy Beniczky április 20-án a nemzetgyűlésben bejelentette, mentelmi jogának a kormányzó általi megsértését, mert március 28-án IV. Károlyhoz történő utazás közben letartóztatták. És ezzel kapcsolatban megjegyezte: olyan „országban élünk, amelyben a világnak leggyávább és a világnak legbornirtabb katonai diktatúrája uralkodik”. A Kisgazdapárt nagy felháborodással követelte rendreutasítását, Tomcsányi igazságügyiminiszter magára vállalta a felelősséget letartóztatásáért, Bethlen pedig visszautasította a katonai diktatúra vádját.⁵⁰

Beniczky felszólalása nagy politikai vihart kavart. A Kisgazdapárt esti értekezletén a szabadkirályválasztók — elsősorban Gömbös és Rubinek István — hevesen támadták Beniczkyt és a legitimistákat. A párt megbotránkozását fejezte ki Beniczky beszéde miatt, amelyben „úgy az államfőt mint a nemzeti hadsereget sértő kijelentésekkel illette”. Dömötör Mihály indítványára a jelenlevők kimondták, hogy a párt „IV. Károly bejövetelével kapcsolatosan az 1920. évi I. tc.-ben lefektetett törvényes és alkotmányos jogrend ellen irányuló támadás megtorlása, a megkísérelt államcsíny összes részeseinek kinyomozása és törvényes felelősségrevonása céljából a kormány részéről az erélyes lépések azonnali megtételét feltétlenül kívánja”. Nagyatádi Szabó azonban mérsékletre intette a pártot, tanácsára úgy döntöttek, hogy a határozatot bemutatják a miniszterelnöknek és a párt további lépéseit választától teszik függővé.⁵¹

A nemzetgyűlés április 21-i ülésén Rassay, a liberális szabadkirályválasztók ellenzékének vezére szintén a puccskísérlet előkészítőinek, résztvevőinek szigorú megbüntetését követelte. A többi felszólaló — Andrássy, Beniczky, Tomcsányi és Tasnádi Kovács József — is foglalkozott a királykérdéssel. Ez a legitimisták és a szabadkirályválasztók, ill. a KNEP és a Kisgazdapárt közötti ellentétek ismételt kiéleződését vetítette előre. Ezért Bethlen a programvita megszakítását és a pénzügyi javaslatok tárgyalását kérte a nemzetgyűléstől, amit a többség elfogadott.⁵² Ugyanakkor kérte a Kisgazdapártot, hogy Beniczky ügyében tanúsítsanak tartózkodó magatartást s a mentelmi bizottság határozata előtt semmilyen irányban ne foglaljanak állást. A párt elfogadta ezt, amihez hozzájárult az is, hogy Beniczky és Szmrecsányi kiléptek a KNEP-ből. Erre pedig azért került sor, mert — Gömbös visszalépése után — a KNEP többsége, Andrássy vezetésével a kormány mögé állt és nem helyeselte Beniczky fellépését. A pártvezetőség arra az álláspontra helyezkedett, hogy Beniczky bejelentése nem politikai, hanem jogi kérdés, tehát nincs ok a párt állásfoglalására, hanem be kell várni a mentelmi bizottság határozatát.⁵³ Bethlennek

⁴⁸ E tárgyalásokról ld. a 8 Órai Újság, 1921. ápr. 20. 1. és a Szózat, 1921. ápr. 20. 3.

⁴⁹ Gömbös levelét l. Pesti Napló, 1921. ápr. 20. 1—2.

⁵⁰ Nemzetgyűlési Napló, IX. köt. 289.

⁵¹ Új Barázda, 1921. ápr. 21. 1.

⁵² Nemzetgyűlési Napló, IX. köt. 230—252.

⁵³ Magyarország, 1921. ápr. 22. 1.

tehát sikerült a veszélyes helyzetet megoldania. Így a nemzetgyűlés megkezdhette a pénzügyi javaslatok tárgyalását, a kormány pedig hozzáláthatott programjának megvalósításához.

Teleki bukása és a politikai küzdelem Bethlen kormányalakítása körül, valamint programbeszéde jelezte, hogy miniszterelnöki kinevezésével az ellenforradalom konszolidálásának új szakasza kezdődött. Bebizonyosodott, hogy a bel- és külpolitikai erőviszonyok nem teszik lehetővé az ellenforradalom legitimista, konzervatív arisztokrácia vezetésével megvalósítandó konszolidációját. Bethlen kormányának összetétele jelezte, hogy a legitimisták pozíciói meggyengültek és a szabadkirályválasztók Horthyt támogató csoportja (Bethlen, Ráday, Bánffy és Mayer) jelentősen megerősödött.

Bethlen a magyar uralkodó osztályok hatalmának megszilárdítása érdekében szükségesnek látta, hogy különböző engedményekkel valamennyi társadalmi osztályt és réteget az ellenforradalom konszolidációjának szolgálatába állítson. Ebből a szempontból különös fontosságú volt a birtokos parasztság, illetve annak képviselője, a Kisgazdapártnak megnyerése. Bethlen megígérte a párt követeléseinek teljesítését, azonban felismerhető volt, hogy a gazdasági és politikai konszolidációval kapcsolatos elképzeléseik különböznek. Különösen érvényes volt ez a párt centrumát alkotó Nagyatádi csoportra (kb. 40 képviselő!) és a tőlük balra elhelyezkedő 8—10 liberális képviselőre, akik paraszti-kispolgári demokratikus törekvéseket képviseltek. A gazdagparaszti-középbirtokosi és dzsentri-hivatalnoki rétegek érdekeit képviselő újkonzervatív-agráriusok — Örfly-, Schandl-, Vasadi Balogh-csoport (23 fő), a Rubinek-csoport (10 fő) és Gömbösék (10) fő — nézetei lényegében megegyeztek Bethlen elképzelésével, de mert nem kapták meg a belügyminiszterséget, ill. a belügyi államtitkárságot, fenntartásokkal fogadták az új kormányt. Ezért Bethlent a Kisgazdapárt csupán feltételes támogatásáról biztosította, ami azt jelentette, hogy a harc még nem dőlt el, annak kimenetele a konszolidáció irányvonalának alakulása — az osztályerőviszonyok módosulásának függvénye.

DIE KLEINBAUERNPARTEI UND DIE KONSTITUIERUNG DER BETHLEN—REGIERUNG

von

József Sipos

Sowohl der politische Kampf, der sich entfaltete, als nach dem Rücktritt des Grafen Pál Telek der Graf István Bethlen die Regierung bildete, als auch die Programmrede von ihm zeigten, daß ein neuer Abschnitt, nämlich eine Konsolidierung der Konterrevolution begonnen hatte. Es erwies sich, daß die innen- und außenpolitischen Kräfteverhältnisse eine legitime, unter der Leitung der konservativen Aristokratie zu verwirklichende Konsolidierung nicht gestatteten. Die Zusammensetzung der Bethlen-Regierung zeigte an, daß die Position der Legitimisten, Teleki, Gusztáv Grósz, geschwächt waren, und die der freien Wähler der Monarchie, die Horthy unterstützende Gruppe von Bethlen, Ráday, Bánffy bedeutend gestärkt worden waren.

Im Interesse einer Festigung der Macht der ungarischen herrschenden Klasse sah Bethlen die Notwendigkeit, mit verschiedensten Zugeständnissen sämtliche Klassen und Schichten der Gesellschaft in den Dienst der Konsolidierung der Konterrevolution zu stellen. Aus diesem Aspekt war es von besonderer Wichtigkeit, die landbesitzende Bauernschaft, b. z. w. deren Vertretung, die Kleinbauernpartei, zu gewinnen. Bethlen versprach die Erfüllung der Forderungen der Partei, wobei allerdings zu erkennen war, daß sich die Vorstellungen über die wirtschaftliche und politische Konsolidation unterscheiden. Das war besonders für die Nagyatádi Gruppe, die das Zentrum der Partei bildete (ungefähr 40 Abgeordnete) und die 8 bis 10 liberalen, agrardemokratischen Abgeordneten, die bäuerlich-kleinbürgerliche Absichten vertraten und sich links vom Zentrum befanden, gültig. Die Neukonservativen Agrarier, die die Interessen der Großbauern und der mittleren Grundbesitzer vertraten und z. T. die der Dzsentri=Beamten — das war die Gruppe Örfly—Schandl—Vasadi

Balogh (23 Abgeordnete) —, die Rubinek-Gruppe (10 Abgeordnete), und die Gömbös-Gruppe (10 Abgeordnete) — deren Ansichten sich im wesentlichen mit denen Bethlens deckten, die aber nicht das Innenministerium, bzw. Gömbös das Staatssekretariat für Inneres bekommen hatten, da die KNEP das verhinderte, und deshalb bereit, war die neue Regierung anzuerkennen. So gab die Kleinbauernpartei nur bedingt ihre Unterstützung für Bethlen, was bedeutete, daß der Kampf noch nicht entschieden war und daß dessen Ausgang — und der Verlauf der Richtungslinie bei der Konsolidation — als Funktion der Kräfteverhältnisse der Klassen von deren Modifizierung abhängig war.